

Varga András (Szeged)

A szegedi Rómeó és Júlia
Tóth Katalin levelei ifj. Horváth Istvánhoz¹

„A Carlton öngyilkosai – Megírtuk, hogy szombaton délután az egyik dunaparti szállóban holtan találták ifj. Horváth István bölcsészhallgatót és Tóth Kata harmadéves vegyészhallgatót. Ciánoldattal mérgezték meg magukat s búcsúlevelük szerint azért követték el a közösen elhatározott öngyilkosságot, mert nem lehettek egymáséi.

Mind a két öngyilkos egyetemi hallgató a szegedi egyetemen végezte tanulmányait. A 22 éves fiatalember a szegedi Egyetemi Ifjúsági Színjátszó Társaságnak egyik tehetséges tagja volt, rendezői pályára készült és a tavalyi emlékezetes egyetemi Hamlet-előadásnak ő volt a rendezője. A 20 éves Tóth Kata, aki szegedi leány, ezen az előadáson a királynét játszotta. Ifj. Horváth István a Hamlet-előadás alkalmából kiadott albumban terjedelmes tanulmányt írt és fölkellette maga iránt a figyelmet. Tóth Kata pedig kitüntetéssel tette le szigorlatait.

A szülők egy részről sem ellenezték a tervezett házasságot, csak azt kívánták, hogy előbb végezzék el tanulmányaikat. A két szerelmes útjába azonban váratlan akadály gördült. A szegedi egyetemi ifjúsági diákszervezet tagnévsorát felülvizsgálták és kiderült, hogy az érvényben levő rendelkezések folytán ifj. Horváth István nem lehet a társaságnak rendes tagja, mert anyai ágon okmányai nem felelnek meg a követelményeknek. Kiderült az is, hogy házasságkötésük elé elháríthatatlan törvényes akadályok gördültek. Le kellett volna mondaniok egymásról, de mivel szakítani nem tudtak, inkább a halált választották.”

A fenti cikk 1941. október 21-én jelent meg a *Pesti Hírlap*ban, összefoglalva a néhány nappal korábban bekövetkezett kettős öngyilkosság részleteit és hátterét. A szenzációnak ígérkező halálesetről a *Pesti Hírlap* mellett szinte minden nagyobb fővárosi és regionális újság beszámolt. S bár a tragédia emléke a háborús események közepette jó időre kialudt, ifj. Horváth István személye és a cikkben is említett *Hamlet*-bemutató azóta legendává érett. Az előadás színháztörténeti hátterét és körülményeit többen feldolgozták már, a fiatalok szerelmének pedig számos irodalmi mű és dokumentumprodukció állított emléket.

Ifj. Horváth István 1922. február 19-én született Budapesten. Apja keresztény, édesanyja zsidó származású volt.² Szellemi felkészültségét az otthoni környezet alapozta meg. A középiskola alsó négy osztályát a fadori evangélikus gimnáziumban,³ a felső négy osztályt a sárospataki református kollégium Angol Internátusában végezte el. Itt bontakozott ki színjátszó tehetsége és a színházelmélet iránti fogékonysága. A kollégiumi önképzőköriben ugyanis eljátszotta – többek közt – a *Macbeth* angol nyelvű kollégiumi előadásának címszerepét,⁴ angol fordításban színre vitte – és Lucifer szerepében be is mutatta – *Az ember tragédiája* jeleneteit, megrendezte Szigligeti Ede *Liliomfiját*, és megformálta a darabból Szilvay professzor szerepét.⁵ De nemcsak

¹ Egy évtizedig voltam Monok István közeli munkatársa: ő a József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára (ma Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtár) kéziratátárosaként, én a régi könyvgyűjtemény egyik kezelőjeként álltunk 1980-tól a frissen alapított Régi Könyvek és Kéziratok Tára élén. Jelen írással az ő kéziratátárosi tevékenységét kívánom méltatni, hiszen akkoriban került a könyvtár állományába annak az ifj. Horváth Istvánnak néhány kézírata, aki egyben az alább bemutatott – magántulajdonban lévő – levélgűjtemény címzettje.

² Az édesanya személyére nincsenek adatok. A család könyvtárának egyik kötetét egy bizonyos Fuchs Katónak ajánlották. Vö. Moissi: *Der Mensch und der Künstler in Worten und Bildern*, zsgest. v. Hans BÖHM, Berlin, Eigenbröddler, 1927, 96; *Fuchs Kató – Meinem lieben Katólein zum Gedenken von Ihrer Lidi Wessely*. Lelőhely: Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtár. Jelzete: B 115500. Egy másik könyv tulajdonosa Havas Piroska volt. Vö. *Royal readers: First series*, London–Edinburgh–New York, Nelson, 1902 (The Royal School Series, 3) – *Havas Piroska*. Lelőhely: Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtár. Jelzete: B 115105.

³ *A Budapesti Evangélikus Gimnázium értesítője az 1932/33. iskolai évről*, közléteszi MIKOLA Sándor, Bp., 1933, 45.

⁴ ABLONCZY László, *Egy skóli tudós-komédiás*, Film, Színház, Muzsika, 1981. szeptember 5., 20.

⁵ HORVÁTH István, ifj., *Örök színház*, sajtó alá rend. HONT Ferenc, bev. tanulm. SÍK Sándor, Bp., Madách Színház, Új Színház Kft., 1942 (Madách-könyvtár, 5), 18.

a gyakorlatban, hanem az iskolapadban is a kiválasztott pályára készült: *Shakespeare in Hungary* című iskolai dolgozatával elnyerte az Erdélyi János Önképzőkör pályadíját, a nyári szüneteket pedig Angliában töltötte, ahol beutazta a nevezetes történelmi és kulturális központokat.⁶ Ezzel a felkészültséggel érkezett meg fiatal bölcsészhallgatóként Dugonics András, Tömörkény István és Juhász Gyula városába, Szegedre.

Szeged a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának avantgárd előadásaival, a Szegedi Szabadtéri Játékok megalapításával és Hont Ferenc színházszervező és színházelméleti alapvetéseivel ekkoriban a vidéki színházi élet fellegvárának számított. Horváth számára azonban a színházhoz vezető utat főként az egyetemi közösség biztosította. Az 1940-es évek legelején, a második bécsi döntést követő időszakban ugyanis a rektor Szent-Györgyi Albert és néhány tanártársa (Sík Sándor, Paku Imre) az egyetemi ifjúság összefogásában, a diákegység létrehozásában találta meg a politikai túlélés reményét.⁷ A mintát a kissé elitista, kultúrfőlényt mutató angol college-októl kölcsönözték, amit formailag a hallgatókkal kialakított baráti viszonyral valószínűsített meg, tartalmilag pedig azzal az illúzióval tápláltak, hogy van még lehetőség a szellemi és ideológiai elkülönülésre a háborúba sodródó Magyarországon.⁸ A diákegység egyik legfőbb szerveződése a Szegedi Egyetemi Ifjúság Színjátszó Társasága⁹ volt, melynek tagjai 1941. április 1-jén mutatták be a szegedi Városi Színházban az azóta legendássá vált szegedi „diák Hamlet”-et. A társulat mentora Szent-Györgyi volt, az előadást pedig az egyetem elsőéves bölcsészhallgatója, ifj. Horváth István rendezte, aki ezzel a bemutatóval a magyar színházi élet ünnepe, nagy reményű ígérete lett, és beírta nevét a magyar színházművészet történetébe.¹⁰

Az előadás ugyanis – amely a *Pesti Hírlap* tudósítása szerint „a szakma keretein túlmutató hivatástudatot sugárzott – hatalmas sikert aratott. A közönség, a színházi közélet és a kritika egyaránt ujjongva köszöntötte, hiszen „összhatását és egységes benyomását tekintve még a legszigorúbb mérték alapján is művészi értékűnek” bizonyult. A *Szegedi Friss Ujság* szerint „az a tomboló siker, amely a darabnak minden egyes jelenetét végigkísérte, nemcsak a kiváló szereplőgárdának szólt, hanem a zseniális rendezőnek is”. A *Pesti Hírlap* pedig egyenesen úgy fogalmaz, hogy „az egész előadás lelke és lelkiismerete a rendkívül szuggesztív és tehetséges ifjú rendező: Horváth István” volt.¹¹

A felgyorsuló történelem azonban tragikus véget vetett a sikeres pályakezdésnek. A zsidó származású, s amúgy is törekeny lelkű és érzékeny fiatal rendező-hallgató, aki a rendezői hivatásra korát meghazudtoló tudatossággal készült, néhány hónap múlva – a házassági jogról szóló harmadik zsidótörvény megjelenésekor – szerelmével, a Hamlet-előadásban Gertrúd szerepét alakító Tóth Katalin vegyészhallgatóval, színpadi és egyetemi pályatársával egy budapesti hotelszobában öngyilkosságba menekült.¹²

Ifj. Horváth István tevékenysége és az általa rendezett *Hamlet*-bemutató azóta legendává érett. A színháztörténeti háttérrel és az előadás körülményeit sokan feldolgozták,¹³ a tragikusan

⁶ A Sárospataki Ref. Főiskola Theol. Akadémiai és Gimnáziumi évkönyve (értéskönyve) az 1939–40-ik iskolai évről, összeáll. ZSIROS József, TÁRCZY Árpád, Sárospatak, 1940, 143.

⁷ Szent-Györgyi Albert rektor beszéde a diáksághoz a diákegység megteremtéséről, Délmagyarország, 1940. december 14., 3.

⁸ SZÉKELY Lajos, *Szegedi Hamlet, 1941*, Tiszatáj, 1964, 12. sz., 3.

⁹ SÁNDOR János, *Kizökölt az idő...: Egy szegedi Hamlet-előadás anatómiája*, Szeged, 1997, 10. sz., 24.

¹⁰ *Hamlet: A szegedi bemutató századik évfordulójára*, szerk. PAKU Imre, Szeged, Szeged Városi Nyomda és K., 1941 (Az Egyetemi Színjátszó Társaság ismertető füzetek, 1), 37.

¹¹ VÉR György, *A szegedi „egyetemi Hamlet”*, Film, Színház, Irodalom, 1941. április 4–10., 7.

¹² *Rejtélyes kettős öngyilkosság a dunaparti szállodában*, Pesti Hírlap, 1941. október 19., 5; *Városszerte megdöbbenést keltett Tóth Kata és ifj. Horváth István egyetemi hallgatók tragédiája*, Szegedi Napló, 1941. október 21., [6.]; „Most már semmi baj, minden jóra fordul. El kell utaznom, Isten veletek...” Vö. *Két szegedi huszéves diák megrázó tragédiája*, Délmagyarország, 1941. október 21., 5.

¹³ SZÉKELY, i. m., 3; Uő, *Szegedi egyetemi színjátszás 1941-ben*, Szegedi Egyetem, 1982. március 24., 2; POLNER Zoltán, *Emlékezés egy emlékezetes Hamlet-előadásra*, Csongrád Megyei Hírlap, 1974. március 17., 8; Uő, *A szegedi Rómeó és Júlia története*, Csongrád Megyei Hírlap, 1981. október 18., 7; Uő, „Hittem, hogy nincs halál csak élet”, Csongrád Megyei Hírlap, 1984. július 23., 37–38.

rövid életútnak pedig számos irodalmi mű és dokumentumprodukció állított emléket. Somlyó György háromfelvonásos drámát (*Miért hal meg az ember*, Magyar Nemzet, 1957), Kálmán László (*Rómeó és Júlia* 1941, Szeged, 1970) és Szelényi Anna (*Szép valóság*, Színház, 1986) ugyancsak színművet, Erdődy János regényt (*Jó éj, királyfi!*, 1984) írt a témáról, legújabbban pedig „A legenda” című dokumentumfilm (rend. Bubryák István, 2011) és a Szegedi Egyetemi Színház „Rohadt az államgépben valami” című előadása (rend. Varga Norbert, 2012) foglalta össze a még elérhető szóbeli és írásos emlékeket.

Szerencsés véletlen folytán nemrégiben előkerültek Tóth Katalinnak ifj. Horváth Istvánhoz írt, eddig ismeretlen levelei, amelyek egészen a halálukig dokumentálják a két tragikus sorsú fiatal életét.¹⁴ Tóth Kata a fennmaradt leveleket 1941 márciusa és szeptembere között írta. Ez az időszak felöleli a két fiatal kapcsolatának csaknem teljes intervallumát. Az utolsó hetek levelezése ugyan nem maradt fenn, de nincs is arra szükség, hogy avatatlan szemünk elé kerüljön. Már a szeptemberi – zaklatott lelkiállapotról tanúskodó – üzenetek is előrevetítik a bekövetkező tragédia árnyékát. Sajnos, Horváth levelei elkallódtak, pedig Tóth Kata megőrizte és időnként újraolvasta őket. Tartalmukat a lány utalásaiból, olykor idézeteiből ismerjük. A diák-rendező szintén szorgalmas levélíró volt: naponta olykor két-három levelet is váltottak.

A fiatal lány a leveleket – a szülői tiltás ellenére – intenzíven, s persze a legnagyobb titokban írta. A Szegedi Egyetemi Ifjúság kihalt irodájában, a Szegedi Úszó Egylet pázsitján, az újszegedi tenispályán, a Takács evezőház teraszán, este az ágyban, könyvolvasást mímelve, de leginkább a Dóm téri Szerves Kémiai Intézet üresen kongó laboratóriumában. Az oktatási hetek alatt az üzenetek a Központi Egyetem portájára, Horváth szegedi albérletébe, olykor a Párizsi körúton fenntartott titkos találkahelyre érkeztek. A húsvéti és nyári szünetben írott leveleket Tóth Kata a fiatalember budapesti lakcímére, a tusnádfürdői Manyi villába, az utolsó hetekben pedig a Horváthtal egy házban lakó Kalmár Sándor címére küldte. Ez utóbbi a nevelőanya, Kalmár Ilona testvére volt. Horváth leveleit ugyanakkor jó szándékú közvetítők, leginkább Kata szegedi évfolyamtársai továbbították.

Az együttlét idején írt levelek inkább csak rövid – a Központi Egyetem portáján vagy a diák-rendező albérleti szobájában hagyott – üzenetek; csoda, hogy egyáltalán fennmaradtak. Találkozások és időpontok egyeztetése, praktikus teendők, például fényképek továbbítása, vásárlások szervezése. Azt azonban kiolvashatjuk belőlük, amit a *Szegedi Új Nemzedék* tudósítója is elárult: a fiatalok hetekkel a *Hamlet* bemutató előtt bejelentették házassági szándékukat Tóth Kata édesanyjának, aki válaszképpen a próbákra való részvételtől, és egyáltalán a Horváthtal való találkozástól is eltiltotta lányát.¹⁵ Kata ekkor 21 éves, egészséges életkedvű, szorgalmas és szófogadó fiatal, most azonban daccal és keserű malíciával veszi tudomásul a szülői döntést. Kész a kapcsolat intim részleteit is kitergetve kompromittálni magát, semmint hogy a szerelméről lemondjon. Ezért titokban és persze sikertelenül továbbra is azt szervezi, hogy Horváthtal valahol Szeged környékén házasságra lép. Egyelőre nem tud a fiú zsidó származásáról és naivan úgy véli: egy utólagos egyházi esküvővel elsimíthatja majd a kijátszott szülők ellenérzését.

A levelek tartalma és stílusa a *Hamlet*-bemutató után, a húsvéti szünetben láthatóan megváltozik. Tóth Kata továbbra is életvidám, lendületes és szorgalmas leány, aki a légiriadót fiatalos vakmerőséggel szabotálja, a szesztilalom idején a Kémiai Intézet laboratóriumában hallgatótársaival alkoholos oldatot kotyvaszt, színházba jár, kalapot próbál, és rövid levélben kéri a Budapestre hazatért Horváthot: „Ha az utcán mész és útközben drogeriába ütközöl, nézz be, hátha ott kapnál még Kashana szájrouge-t 'Soleil II' színben! Jó lenne, ha külön kapnál betétet, mert tokom az rengeteg van hozzá”. A fiatalembert azonban mintha kicserélték volna. A *Hamlet* előkészítése idején lázas aktivitással, túlfűtött izgalommal rendezett és „minden akadályt legyűrve, fiatalos lelkesedéssel, acélos akaraterővel, megingathatatlan önbizalommal” érte el a

¹⁴ A levelek magántulajdonban vannak, megőrzésükért és a kiadásukhoz való hozzájárulásért Szelényi Annát illeti köszönet.

¹⁵ Tóth Katalin szülei előtt még mindig érthetetlen lányuk tragikus tette, *Szegedi Új Nemzedék*, 1941. október 22., 5.

maga elé tűzött célt. Ahogy mentora, Hont Ferenc emlékezett: „Az előadást hihetetlen energiával valósította meg. Pontosan tudta, hogy mit akar. Előre megfontolt szándékától, rendezői elképzeléseitől semmiféle eszközzel nem lehetett eltéríteni. Elgondolása keresztülvitelében nem ismert nehézséget, elhárított minden akadályt.” Valószínű, hogy Tóth Katát is ez a lobogó szenvedély kápráztatta el. „Maga igenis szuggerál, ha együtt vagyunk” – idézi a lány a szülők szavait. Azonban ez a túlzott aktivitás és a vele járó szellemi intenzitás mintha erővel visszaélt volna az idegrendszer teherbíró képességével, és a mániás kedély hirtelen búskomorságba, depresszióba fordul át. „Most kaptam meg második leveledet, ami nagyon mehökkentett! Ilyen gondolatokra jutni egyszerre! Borzasztó nagy volt az ellentét eddigi beszédeink folytán felmerült mondataid és leírt gondolataid között” – írja Tóth Kata a fiatalembernek.

„A szélsőséges kedély, ezen belül is a mániás-depressziós személyiség és kedélyállapot gyakori és jellemző volt a vizsgált költő-géniuszok többségére” – írja az orvos-genetikus egyes talentumok, például Babits Mihály, József Attila vagy Weöres Sándor öngyilkossági késztetése kapcsán.¹⁶ Majd így folytatja: „Az ihletettségek lázas mániás fázisában alkották meg csodálatos költeményeiket, de ez olyan mértékben szipolyozta ki agyukat, hogy a központi idegrendszer kiszipolyozása miatt bekövetkezett annak kimerülése is, mégpedig depresszió formájában.” A kedélybetegség kialakulásához nemcsak a kiüresedés, az alkotói válságként megélt nyugalmi időszak, hanem a külső provokációk, elsősorban a társadalmi konfliktusokkal kiváltott pszichés stresszek is hozzájárulnak.

A lány a legjobb módszert alkalmazza, hogy Horváthot talpra állítsa. Jelentéktelen pletykákkal, hétköznapi eseményekről szóló beszámolókkal, a felhőtlen együttlét emlékeivel vigasztalja a háborús fenyegetettségben magára maradt fiatalembert. Racionális érvekkel és anyai intelmekkel csillapítja a reménytelen jövőt vizionáló diák depresszióját. Ugyanakkor leplezetlenül hangsúlyozza szerelmét, hűségét és odaadását: „Hogy Te mit jelentesz nekem, azt csak egy banális szóval tudom kifejezni: mindent! És éppen ezért voltam olyan boldog Veled, mert Tőled mindent megkaptam, amit valaha is csak el mertem képzelni!” Igazi Éva, aki finom érzékenységgel, ösztönös asszonyi odaadással húzza vissza a férfit a szakadék széléről. Úgy érzi, át kell vennie az irányítást, hiszen „örök tapasztalatnak lehet nevezni az öregek meséit arról, hogy végeredményben a nőnek kell a nagy terheket a vállán cipelni”.

Eközben a délvidéki hadműveletek megindítása miatt az egyetem a tervezettnél tíz nappal később, 1941. április 28-án nyitja meg újra kapuit. A két fiatal egyre türelmetlenebbül várja a találkozást. Ez a hosszú távollét is hozzájárul ahhoz, hogy a húsvéti szünet után alig leplezve szövik az egyszer már megírsult házasságkötés tervét. Egyikőjük sem elégszik meg azzal, ami a korabeli tudósításokból ismert: „A szülők, amikor látták, hogy a fiatalok szerelme komoly, kijelentették, hogy elvben semmi kifogásunk sincs a házasság ellen, azonban tekintettel arra, hogy még mind a ketten gyerekek, várjanak addig, amíg legalább a tanulmányaikat befejezik.”¹⁷

Nem csoda, ha a tanév végén sem tudnak elszakadni egymástól; a diák-rendező még a július elejét is Szegeden tölti. Ekkor azonban kitör a botrány. Tóth József levelet írat lányával, amelyben távozásra szólítja fel Horváthot és nyomatékkal a rendőrséghez fordul. „Kedves Pista! Ma reggel Apámmal folytatott beszélgetés miatt magam kérlek rá, hogy utazz el. Már a rendőrség is bele van keverve az ügybe s minden csak úgy folyhat simán le, ha Te most elutazol. Ti.: ebben az esetben mindent lefűjnek. Apádnak sürgöny megy, hogy mégse utazzék s a rendőrség is el lesz intézve. Hülye hírek, mint okirathamisítás vádját fogták Rád s ha ki is derülne az igazság, hogy ti. egy szó sem igaz az egészből, nagy meghurcoltatással járna. Mindez pedig csak úgy kerülhető el, ha most elutazol” – írja Kata a levélben. Előkerül a fiatalember zsidó származása is: „Aztán természetesen a faji kérdés is jött. Hogy Maga nekem azt hazudta, hogy csak 1 nagyszülője zsidó, holott a Maga papája maga mondta, hogy 3 és így maga külföldön fog majd pályát befutni.” Tóth József az antiszemita közbeszéd frázisait ismételi, e mögött azonban a

¹⁶ CZEIZEL Endre, *A magyar költő-géniuszok sorsa*, Bp., Galenus, 2012, 519–520.

¹⁷ Tóth Katalin szülei előtt még mindig érthetetlen lányuk tragikus tette, Szegedi Új Nemzedék, 1941. október 22., 5.

lányát féltő apa kétségbeesése húzódik. „Apám kijelentette, hogy ő állja a szavát és ha diplomám lesz, csináljak, amit akarok. Ha akarok, Magához mehetek. Persze addig teljes eltiltás és nagy remény, hogy ezt nem fogjuk bírni úgysem addig” – olvassuk másutt.

A fiatalok hat hétre ismét elszakadnak egymástól. Horváthot már néhány nap elteltével depressziós hangulat gyötri. Kétségbeesetten kapaszkodik választott hivatásába: ekkor állítja össze az *Örök színház* című kötetben megjelent rendezésművészeti kézikönyv vázlatát, és lefordítja Noël Pierce Coward angol drámaíró *Cavalcade* című művét.¹⁸ Az igazi segítség azonban Katától érkezik: „most minden erőmet összeszedve azon fáradoznék, hogy téged kiemeljelek a mostani lelkiállapotodból” – írja a lány július 7-én. Ösztönös terapeuta, aki napsütéssel, sétával, sporttal és társasággal enyhítené az Aktedronra szoruló fiatalember magányát. „A mostani helyzetet nem szabad úgy felfogni, hogy minden egyes nap újult szenvedésként tör ránk, mert nem vagyunk együtt s hogy a mostani helyzet mindig újabb és újabb tört döf a szívünkbe” – bátorít egy újabb levélben.

Szinte naponta írnak egymásnak. Kata beszámol a Kémiai Intézetben végzett nyári munkáról, pletykál a hallgatótársakról, az egyetem oktatóiról, barátokról és családtagoktól. Felidézi olvasmányélményeit, a Szegedi Úszó Egyletben és az evezőházban eltöltött órákat, a közös múlt emlékeit, és még inkább a jövőre vonatkozó terveket: „Tegnap, amikor egyedül itt kint voltam a teraszon, hosszú ideig ébren álmodtam Magáról, rólunk. Már be is rendeztem a lakásunkat s teljesen ott éltem Magával hosszú éveket.” A levelek azonban elsősorban szerelmeslevelek, egy-egy soruk a magyar szerelmi levelezés legszebb emlékei közé tartozik. A lány szenvedélyes és odaadó, s miközben bátorítani igyekszik a lehangolt és magába forduló fiatalembert, egyre inkább alárendeli magát a kapcsolatában. „Olvassa el annak a 7. (azt hiszem, a 7. verse az) versét – hivatkozik Pál apostol levelére. – Következő nap, hogy írtam előző levelem Magának, került az a kezembe. Megint újabb csodát véltem felfedezni. Ugyanaz, csak más szavakkal, mint amit én írtam Magának arról, hogy Magának csak az én életemmel van joga rendelkezni, de a sajátjával nem.”

Tóth Kata ugyanakkor lázasan konspirál. Amikor augusztus 3-án Tokodra, gyógyszerész unokabátyjához utazik nyaralni, rendkívül körültekintően szervezi meg a találkozást a Tusnádfürdőről hazaérkező Horváthtal. Augusztus közepétől pedig versenyt fut az idővel, hogy az úgynevezett harmadik zsidótörvény életbelépése előtt elhárítsa a házasságkötés akadályait. Ügyvédekkel, orvosokkal, sofőrökkel tárgyal, és közben nemcsak lelki támaszt nyújt, hanem a praktikus teendőket, például Horváth egyetemi beíratását is elvégzi. Mint tudjuk, ebben a versenyben alulmaradt és a Shakespeare-drámába illő szerelem tragikus véget ér.

Vajon miért választották a közös halált, a problémák megoldásának ezt a formáját? Hozzájárult ehhez a fanatikus korszellem, amely a választott hivatástól és a szerelemtől egyaránt megfosztotta az érzékeny diák-rendező. Horváth amúgy is tisztában volt személyiségének fontosságával, ezért állandó élveboncolásra, önvizsgálódásra kényszerült. Döntésének alapvető okát tehát az önmagával szemben is könyörtelen brandi szellemiségben kell keresnünk. Ahogy elhíresült búcsúlevelében olvassuk: „De Brand is voltam. Titkon és mélyen – főleg Brand. Az igazságok kérlelhetetlen hirdetője. A 'százszázalékos' ember. És ezért is megyek, mielőtt engem is megköveznének”.¹⁹ Mindez találkozhatott azzal a labilis, szélsőséges kedélyállapottal, amire Tóth Kata levelei utalnak. A történelmi kataklizma tovább mélyítette az önpusztításra is képes depressziós hajlamot. Ne felejtjük el, hogy három évvel később, 1944. október 17-én az idősebb Horváth István is öngyilkosságba menekült.²⁰ Az apa és fia halála nemcsak a közös sorssal, hanem a depresszióra való közös genetikai hajlammal is magyarázható. Ráadásul a harmincas

¹⁸ HORVÁTH, *Örök színház*, i. m., 31–78, 261–262.

¹⁹ Az utalás Ibsen prófétalelkű Brandjára utal, akin „nem fog sem kételkedés, sem megalkuvás: egyenes úton halad előre s azt követeli, hogy mindenki vele menjen, akár a halálba is, a meggyőződésért.” Vö. SCHÖPFLIN Aladár, *Ibsen Brand-ja: Hajdu Henrik fordítása*, Nyugat, 1926, II, 13. füzet, 68; Ibsen Peer Gyntje ifj. Horváth István kéziratos bejegyzéseivel ma is megtalálható. Lelőhely: Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtár. Jelzete: A 116618.

²⁰ POLNER Zoltán, *A szegedi Rómeó és Júlia története*, Csongrád Megyei Hírlap, 1981. október 18., 7.

években Magyarországon – még a hagyományosan alacsonyabb rátájú izraelita közösségekben is – soha nem tapasztalt mértékben nőtt a szuicid esetek száma. Bár 1941-ben az előző időszakhoz képest kevesebb öngyilkosságot követtek el, a 2522 regisztrált áldozat közt ott találjuk Teleki Pál miniszterelnököt is. A korabeli lapok pedig heti rendszerességgel számoltak be más, kevésbé elhíresült öngyilkossági esetekről. A vegyészhallgató lányban a közös halál gondolatát az önként vállalt alárendeltség és az unipoláris mániaként megélt házassági terv kudarca hozta felszínre.

Tóth Katalin levelei a lehető legközelebb visznek bennünket a kimagasló tehetségű színházi gényusz tündöklésének és tragédiájának megismeréséhez. Ugyanakkor messze túlmutatnak a helytörténeti vonatkozáson, és magyarázatot adnak az 1941-es év egész magyarságának alapvető tragédiájára.